

De weidevogelpolders ten zuiden van Groningen

Kees van Scharenburg

Iedere vogelaar kent ze: de polders tussen Hondsrug, Zuidlaardermeer en Drentse Diep. Er is altijd wel wat te zien, soms een Kuifkoekoek, maar in het voorjaar in ieder geval weidevogels. Landschap, begroeiing en vogelkundige betekenis zijn onlangs uitgebreid beschreven door Egbert Boekema (1991). Het gebied staat vanouds bekend als een goed weidevogelgebied. Boekema (1991) geeft enkele getallen die betrekking hebben op de jaren 70. Hij constateert dat sinds die tijd soorten als Patrijs, Kemphaan, Watersnip en Zomertaling zijn verdwenen of sterk in aantal zijn afgenomen. Scholekster, Kievit en Grutto zouden nog even talrijk zijn, maar kwantitatieve gegevens ontbreken. Vanaf 1987 is die informatie er wel. In het kader van het Biologisch Meetnet van de provincie Groningen (Van Scharenburg *et al* 1992) wordt op vijftien meetpunten de weidevogelstand gevolgd. Dit artikel beschrijft op basis daarvan het aantalsverloop voor de periode 1987-1993. Daarnaast wordt een poging gedaan de huidige aantallen te vergelijken met die uit de jaren 70 en worden de huidige betekenis en enkele toekomst- mogelijkheden geschetst.

Werkwijze

Het onderzoeksgebied bestaat uit de Esser-, Ooster-, Onner- en Oostpolder, verder de Polders genoemd. De oppervlakte bedraagt 1450 ha. In dit gebied zijn *random*, maar wel met de randvoorwaarde dat ze goed bereikbaar moeten zijn, 15 meetpunten gekozen (figuur 1). Elk meetpunt is cirkelvormig en heeft een oppervlakte van 28,3 ha. In totaal wordt dus 425 ha (= 29%) geteld.

Figuur 1. Het onderzoeksgebied.

Er wordt geïnventariseerd volgens de door Van Scharenburg (1993) beschreven methode. Van eind maart tot half juni worden tussen zonsopgang en ongeveer 8 uur erna aan elk meetpunt 5 bezoeken gebracht. Per bezoek wordt 10 minuten vanuit het midden van het meetpunt geteld, waarbij zowel broedvogels als niet-broedvogels worden genoteerd. Daarnaast worden een aantal milieuv variabelen gemeten. Het aantal territoria op een meetpunt wordt aan het eind van het seizoen bepaald door het hoogst getelde aantal paren binnen de SOVON datumgrenzen te nemen (Van Dijk 1993). De analyse vond plaats met behulp van een variantie-analyse model. De weersomstandig-

heden in het inventarisatieseizoen waren goed (1987 en 1988) tot zeer goed (1989, 1990, 1992 en 1993); alleen het voorjaar van 1991 was koel en winderig en kende daarom minder gunstige inventarisatieomstandigheden.

Resultaten

Veranderingen van 1987 tot en met 1993.

Het aantalsverloop (gemiddeld aantal per meetpunt) van de belangrijkste weidevogelsoorten is weergegeven in de figuren 2 tot en met 5. Figuur 2 laat zien dat Kievit, Grutto en Scholekster in aantal zijn afgenomen. Bij Kievit en Scholekster is deze afname wat sterker en ook significant. Bij de Kievit is in 1991 een piekje te zien dat samenhangt met de aanwezigheid van een aantal gescheurde percelen. Daarna vindt een flinke afname plaats.

Ook Tureluur en Watersnip nemen in aantal af (figuur 3). Deze afname is weliswaar niet significant, maar bij de Watersnip bedraagt de afname maar liefst 44%.

De Veldleeuwerik bleef vrijwel gelijk, evenals de Graspieper (figuur 4). Wel laat de Graspieper een afname zien in 1991, die mogelijk samenhangt met het weer en de minder goede inventarisatieomstandigheden. De Gele Kwikstaart nam significant af met 75%. Ook hier is het dal in 1991 opvallend, maar in tegenstelling tot de Graspieper vond daarna geen herstel plaats. De laatste echte graslandpopulatie in Groningen is daarmee op een gevaarlijk laag niveau gekomen.

Slobeend en Zomertaling laten een wat fluctuerend verloop zien (figuur 5). Bij de Slobeend gaat dit gepaard met een (niet significante) aantalstoename van ruwweg 30%.

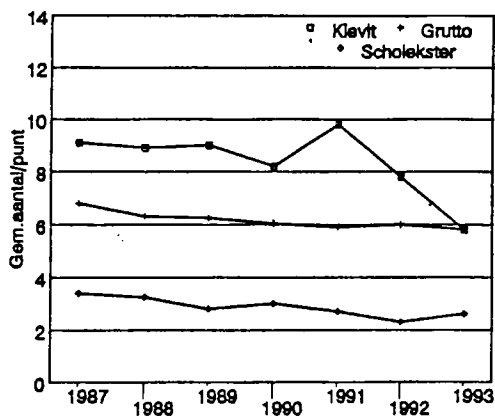
Een interessante vraag is hoe de Polders, als een van de beter bekend staande weidevogelgebieden, het doen in vergelijking met het gemiddelde voor Groningen. Daartoe zijn in tabel 1 de procentuele veranderingen tussen 1987/88 en 1992/93 voor de Polders en de Groninger weidegebieden als geheel samengevat. Voor de volledigheid is tevens het al dan niet significant zijn van de veranderingen vermeld. Aan dit laatste moet niet teveel waarde worden gehecht, omdat ten gevolge van de

verschillen in steekproefgrootte voor Groningen veel eerder significantie kan worden aangetoond dan voor de Polders.

Tabel 1. Procentuele veranderingen (1987/88 vs 1992/93) in de Polders en Groningen.

Soort	Gerecht	Groningen
Slobeend	+33% ns	+ 17% ns
Zomertaling	+22% ns	+111% P < 0.05
Graspieper	+ 4% ns	+ 44% P < 0.05
Veldleeuwerik	- 2% ns	- 31% P < 0.05
Grutto	-11% ns	- 14% P < 0.05
Tureluur	-12% ns	- 14% P < 0.05
Scholekster	-25% P = 0.05	- 18% P < 0.05
Kievit	-25% P < 0.05	- 20% P < 0.05
Watersnip	-44% ns	- 42% P < 0.05
Gele Kwikstaart	-74% P < 0.05	- 53% P < 0.05

Uit de tabel blijkt dat de trends in de Polders en Groningen grotendeels overeenkomen. Opvallende verschillen zijn te zien bij Slobeend, Zomertaling, Graspieper en Veldleeuwerik. De toename van de Slobeend lijkt in de Polders wat sterker te zijn. Mogelijk hangt dit samen met een geschiktere biotoop (o.a. het voorkomen van petgaten) en de ligging van de Polders ten opzichte van het Zuidlaarder- en Foxholstermeer. Bij Zomertaling en Graspieper zien we het omgekeerde, daar is de toename elders sterker. Bij de Zomertaling kan een reden zijn dat de stand in de Polders wat beter was dan elders (ongeveer 20-25% van het totale graslandenbestand komt in de Polders voor), waardoor de toename relatief minder groot is.

Figuur 2. Aantalsverloop Kievit, Grutto en Scholekster.

De Graspieper is in de Polders gelijk gebleven. Weliswaar vond tot 1989 een sterke stijging plaats, maar daarna daalden de aantallen, waarna weer herstel plaatsvond (figuur 4). Het lijkt alsof de Polders vol zitten. Hoewel de Veldleeuwerik elders sterk afneemt (zie ook Scharinga 1992), heeft deze zich in de Polders weten te handhaven. Om de een of andere reden, te denken valt aan de openheid, gecombineerd met relatief extensief beheer en onverharde paden, bieden de Polders wat betere kansen aan de soort dan het gemiddelde Groninger weidegebied.

Voor de andere soorten lijken de veranderingen (het gaat bij alle soorten om afname!) meer algemene oorzaken te hebben. Zowel populatieontwikkelingen buiten het gebied, als

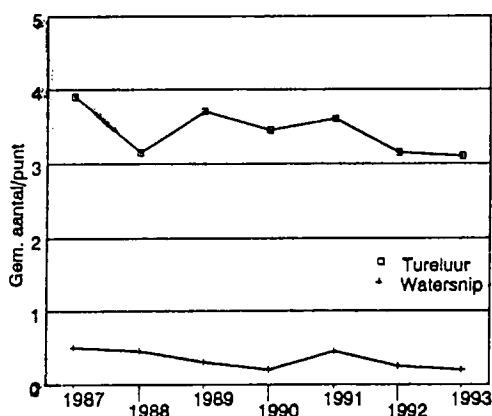
algemene veranderingen in het agrarisch beheer kunnen hierbij een rol spelen (Van Scharenburg 1993). Ook in delen van de Polders verandert het agrarisch beheer. Zaken als graslandverbetering, vroeger maaien, plaatselijk wat hogere veebezettingen, verbetering van de ontsluiting, de bouw van mestdepots en de teelt van mais zijn daarvan de zichtbare uitdrukkingsvormen.

Veranderingen tussen 1976 en 1987.

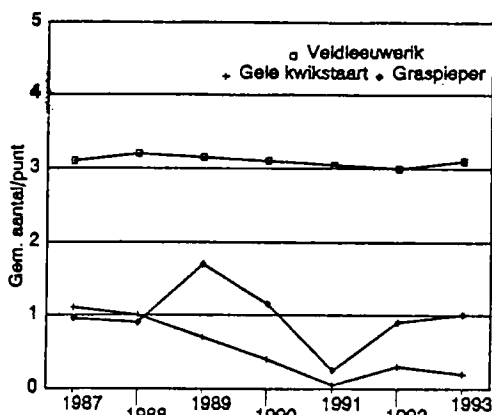
In het kader van de provinciale Milieukartering zijn de Polders ook in 1976 op weidevogels geïnventariseerd. De door Boekema (1991) genoemde aantallen zijn daarvan afkomstig. Dit biedt de mogelijkheid de situatie van toen met die uit 1987 te vergelijken. Maar dat is niet zonder problemen.

Ten eerste zijn de weidevogels toen gebiedsdekkend geteld en vanaf 1987 met behulp van een steekproef. Dat roept de vraag op of de steekproef representatief is. Door de meetpunten te projecteren op de inventarisatiekaarten uit 1976 is gepoogd hierin enig inzicht te krijgen. Daarbij zijn de aantallen per meetpunt bepaald en is van daaruit geëxtrapoleerd naar een totaal voor de Polders.

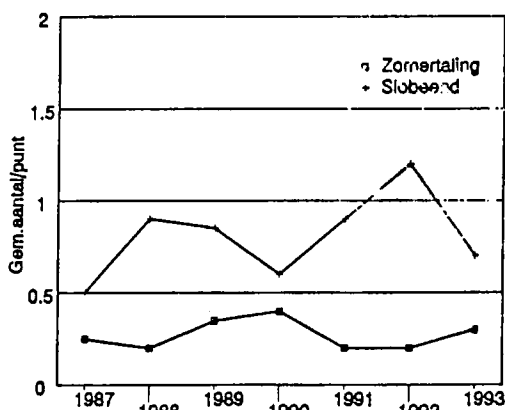
De resultaten zijn tezamen met de oorspronkelijk opgegeven totalen weergegeven in tabel 2. Daaruit blijkt dat de aantallen vrij goed overeenkomen. De steekproef lijkt een redelijke afspiegeling te zijn van het weidevogelleven in de Polders.

Figuur 3. Aantalsverloop van Tureluur en Watersnip.

Figuur 4. Aantalsverloop van Veldleeuwerik, Graspieper en Gele Kwikstaart.

Figuur 5. Aantalsverloop van Slobeend en Zomertaling.

Tabel 2. Gesimuleerde extrapolatie vanuit meetpunten voor het jaar 1976.

Soort	Extrapolatie	95% Interval	Totaal opgegeven
Scholekster	166	135-206	140
Kievit	221	138-340	210
Grutto	320	226-480	310
Tureluur	59	29-100	50
Watersnip	41	18-71	30

Ten tweede zijn er verschillende inventarisatiemethoden gebruikt en verschilt de inventarisatie-intensiteit. Bij de kartering uit 1976 lag de nadruk bij het weidevogelonderzoek op de tweede helft van april. Het aantal bezoeken bedroeg één. In feite betekent dit dat van de turfmethode gebruik is gemaakt, waarbij de waarnemingen op kaart zijn gezet. In zekere zin is er enige overeenkomst met het weidevogelmeetnet waarbij ook van de turfmethode gebruik wordt gemaakt.

Ondanks die overeenkomst kunnen de verdeling van de bezoeken over het seizoen en de

gebruikte interpretatieregels (bijvoorbeeld al dan niet gebruiken van SOVON-datumgrenzen) grote verschillen opleveren. Deze worden hier deels voorkomen door alleen die soorten te vergelijken waarvan de datumgrenzen de tweede helft van april omvatten. Dan nog hebben we te maken met een vermoedelijke ondertelling, omdat resultaten vergeleken worden op basis van respectievelijk één en drie geldige bezoeken. De Wijs *et al* (1986) hebben voor een aantal weidevogelsoorten de trefkansen bepaald bij verschillende bezoekaantallen. Daaruit blijkt dat bij één bezoek voor de betreffende soorten onderschattingen van 35-55% optreden ten opzichte van het werkelijke aantal. Bij drie bezoeken is dat 5% of minder.

In tabel 3 staan voor de binnen de datumgrenzen vallende soorten het voor 1976 opgegeven aantal, een correctie daarvan met behulp van De Wijs *et al* (1986), de voor 1987 geëxtrapolerde aantallen met het 95% betrouwbaarheidsinterval en de vermoedelijke trend.

Uit de tabel blijkt dat in ieder geval de Patrijs is verdwenen. Als we uitgaan van de gecorrigeerde aantallen en rekening houden met het betrouwbaarheidsinterval, zouden Slobeend en Veldleeuwerik tussen 1976 en 1987/88 in aantal zijn afgenomen, terwijl Zomertaling en Grutto gelijk zijn gebleven. Bij de Grutto is enige afname echter niet uit te sluiten. De Kievit zou zijn toegenomen. Opvallend is ook dat in de jaren zeventig de Grutto veel talrijker was dan de Kievit (twee Kieviten op drie Grutto's), iets dat ook Boekema (1991) memoreert. Ook de steekproefsimulatie voor 1976 laat dezelfde verhouding zien. In 1987 ligt dat door de toename van de Kievit en de mogelijke afname van de Grutto bijna andersom. Mo

Gemaaltje in de Oostpolder.

Foto Anne Weeseman

Tabel 3. Aantalsschattingen Polders voor de jaren 1976 en 1992/93.

Soort	1976	Correctie 1976	1987	95% Interval	Trend
Slobeend	65	118	25	7-48	-
Zomertaling	10-20	?	13	4-31	=
Patrijs	10-15	?	0		-
Kievit	210	283	468	341-635	+
Grutto	310	465	350	255-476	-(+)
Veldleeuwerik	220	328	156	104-224	

menteel ligt de verhouding door afname van de Kievit een op een. Over de hele periode 1976-1993 bezien lijken Patrijs, Slobeend, Grutto en Veldleeuwerik in aantal te zijn afgenomen en zijn Zomertaling en Kievit gelijk gebleven. Een andere conclusie die uit bovenstaande exercitie getrokken kan worden, is dat het uitermate moeilijk is om met behulp van verschillende methoden verzamelde gegevens met elkaar te vergelijken. Dit pleit voor het gebruiken van goed gestandaardiseerde inventarisatie-methoden.

Betekenis van de Polders

De Polders staan vanouds bekend als een belangrijk weidevogelgebied, hoewel allerwegen wordt aangenomen dat die waarden de laatste decennia zijn afgenomen. Het bovenstaande illustreert dat.

Dan blijft de vraag wat de huidige betekenis is van de Polders. Om die vraag te beantwoorden is een simpele methode toegepast, namelijk een berekening per soort van de verhouding tussen het gemiddelde per meetpunt in 1992/93 voor de Polders en voor de Groninger weidegebieden als geheel. Als deze verhouding groter dan 1,5 is zijn de Polders voor die soort belangrijk; ligt de waarde rond de 1 dan verschilt de betekenis van de Polders niet noemenswaardig van die van het Groninger gemiddelde en ligt de waarde onder de 0,67 dan is de betekenis gering. De methode levert ruwweg dezelfde uitkomsten als één waarbij het populatieaandeel wordt berekend en wordt vergeleken met een naar rato van de oppervlakte verwacht aandeel. De resultaten staan in tabel 4. Daaruit blijkt dat de Polders momenteel van betekenis zijn voor Slobeend, Watersnip, Zomertaling, Veldleeuwerik en Grutto, kortom, de kritische weidevogels. Ze verdienen dus nog steeds het predikaat weidevogelgebied.

Tabel 4. Betekenis van de Polders voor weidevogels, weergegeven in de dichtheidsverhouding Polders/Groningen (P/G).

Soort	P/G	Soort	P/G
Slobeend	2,88	Kievit	1,27
Watersnip	2,32	Tureluur	1,25
Zomertaling	2,29	Gele Kwikstaart	0,98
Veldleeuwerik	1,94	Graspieper	0,76
Grutto	1,76	Scholekster	0,75

De toekomst

In het kader van de uitwerking van de Ecologische Hoofdstructuur wil men in de Polders in een periode van 20-25 jaar uiteindelijk 700 ha reservaat realiseren en op 385 ha beheersovereenkomsten afsluiten (LNO en Provincie Groningen 1993). Dan resteert er nog 365 ha boerenland. Bij een gunstig beheer zou dit betekenen dat de weidevogels een glorieuze toekomst tegemoet gaan. Maar ...

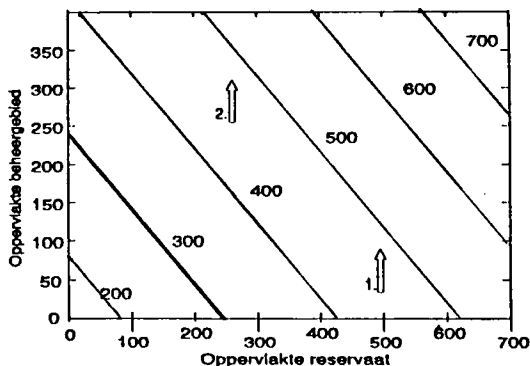
Je weet niet of de boeren genegen zijn zoveel beheersovereenkomsten af te sluiten en of ze de voor weidevogels gunstige pakketten zullen kiezen. Het is ook onzeker of er genoeg geld is om voor weidevogels gunstig beheer te voeren. Momenteel bezit *Het Groninger Landschap* ongeveer 275 ha reservaat en zelfs daarbij is het al moeilijk de financiering van het weidevogelbeheer rond te krijgen. Daarnaast zijn er andere natuurdoelstellingen, zoals botanisch beheer, waarbij het voor Watersnippen en Paapjes goed toeven kan zijn, maar voor Grutto's en Kieviten in mindere mate.

Kortom, de toekomst is misschien wat minder glorieus dan op het eerste gezicht lijkt. Nu is de toekomst per definitie onzeker en moeilijk voorspelbaar, maar je kunt wel doelen formuleren en proberen in te schatten wat ervoor nodig is om die te bereiken.

Een doel zou kunnen zijn het aantal Grutto's te verhogen tot 500 paar. Dan kun je met wat aannamen uitrekenen hoeveel reservaat, of beheersgebied je optimaal moet beheren om die wens te realiseren.

Optimaal gruttobeheer houdt onder meer in dat de drooglegging in een gebied niet meer dan 20-30 cm bedraagt, enige bemesting met ruige stalmest plaatsvindt, het gebied als maailand wordt beheerd en er geen werkzaamheden plaatsvinden tussen begin april en half juni zodat eieren en kuikens een redelijke overlevingskans hebben.

Die berekeningen heb ik uitgevoerd en de resultaten zijn samengevat in figuur 6. Op de diagonalen staat het gewenste aantal broedparen. Op de x-as (oppervlakte reservaat met optimaal beheer) en de y-as (oppervlakte optimaal beheerd beheergebied) kan de benodigde inspanning worden afgelezen.

Figuur 6. Benodigde oppervlakte reservaat- en beheergebied om het gewenste aantal Grutto te verkrijgen.

Op dit moment komen er ongeveer 300 paar Grutto's voor (dikke lijn in de figuur). Daarvan is niet precies aan te geven hoe de verdeling over reservaat- en beheergebied is. Er is nog niet zoveel beheergebied, het reservaatbeheer is nog in ontwikkeling en er is nog een zekere oppervlakte extensief beheerd boerenland, waar veel Grutto's voorkomen. De verwachting is dat in de toekomst de aantallen op boerenland zullen afnemen en dat ze zich dan bij geschikt beheer zullen concentreren in reservaat- en beheergebied. Stel nu dat je het aantal wilt opvoeren tot 500 paar (je wilt compenseren voor geleden verliezen), dan kun je in de figuur aflezen dat je dat bijvoorbeeld kunt bereiken met ongeveer 500 ha reservaat en 100 ha beheergebied (situatie 1), of met 280 ha reservaat en 300 ha beheergebied (situatie 2). Geen geringe inspanningen dus, als je de daarmee gepaard gaande beheerskosten in ogenschouw neemt!

Je kunt andersom ook aflezen bij welke inspanning je welk aantal Grutto's zou kunnen verwachten. Als je van de 700 ha reservaat er 200 voor Gruttobeheer wilt bestemmen, dan zal je die 500 paar alleen maar bereiken als je voor alle 385 ha beheergebied een overeenkomst met een zwaar beheerpakket weet af te sluiten. Die kans is klein. Hoewel dit soort scenario's niet meer dan een ruwe inschatting geven, kunnen ze wel een belangrijk hulpmiddel vormen bij het maken van keuzen voor de toekomstige inrichting en beheer van de Polders.

Samenvatting

Van 1976 tot 1987 is de weidevogelstand in de Polders afgenomen: de Patrijs is verdwenen en zeer waarschijnlijk zijn Slobeend, Veldleeuwrik en mogelijk de Grutto in aantal afgenomen. De Kievit lijkt te zijn toegenomen. Na 1987 zien we bij de meeste soorten afname, waarmee het beeld lijkt op dat wat elders in Groningen gebeurt. Afwijkend zijn Slobeend en Zomertaling, die tenderen naar toename, en Veldleeuwrik en Graspieper die gelijk zijn gebleven. De Polders zijn nog steeds van betekenis voor weidevogels, met name voor Slobeend, Zomertaling, Watersnip, Grutto en Veldleeuwrik. De toekomst voor de weidevogels zal sterk afhangen van de concrete uitvoering van de Ecologische Hoofdstructuur en de financiële mogelijkheden voor weidevogelbeheer.

Dankwoord

Met dank aan Marcel Kersten voor zijn suggesties.

Literatuur

- Boekema E. 1991. De Onner- en Oostpolder bij Haren. De Grauwe Gors 19(3): 6-10.
- Dijk A.J. van 1993. Handleiding SOVON broedvogelonderzoek. SOVON Beek-Ubbergen.
- LNO en Provincie Groningen 1993. Gebiedsvisie Haren. Natuur en landbouw in de Ecologische Hoofdstructuur. Groningen.
- Scharenburg K. van, J. Meijering & R. de Koning 1992. Rapportage Biologisch Meetnet provincie Groningen 1986-1990. Provincie Groningen.
- Scharenburg K. van 1993. De Groninger graslanden steeds stiller en leger? Resultaten weidevogelmeetnet provincie Groningen 1987-1992. In: B. Balten, B. de Bruin, J.B. Hulscher en B. Koks (red). Avifauna Groningen 1968-1993. Jubileumnummer De Grauwe Gors 21(3/4): 22-29.
- Scharringa C.J.G. 1992. Meetnet weidevogels Noord-Holland in 1992. De Graspieper 12: 134-140.
- Wijs W.J.R. de, C.W.M. van Scharenburg & J.B. Buker 1986. Nauwkeurigheid van weidevogelinventarisaties. P.W.S. Noord-Holland, P.W.S. Zuid-Holland.